

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 7 - GESCHEIDEN BIJZETTING

LICHAAM, HART EN INGEWANDEN

Vanaf keizerin Anna († 1618) en keizer Matthias († 1619) werden de Habsburgers in Wenen niet op één plaats begraven, maar praktiseerden zij de gescheiden bijzetting van hun lichaam, hart en ingewanden. In de Kaisergruft in de Kapuzinerkirche zijn de gebalsemde lichamen van 146 Habsburgers bijgezet in tinnen sarco-

fagen, in de Herzgruft in de Augustinerkirche rusten de harten van 54 Habsburgers in zilveren urnen, in de Herzogsgruft in de Stephansdom bevinden zich koperen potten met de ingewanden van 76 Habsburgers. Buiten de Spaanse tak van de Habsburgers, die zijn bijgezet in El Escorial bij Madrid, zijn bijna alle Habsburgers in Wenen bijgezet.

DOOR GOD UITVERKOREN PERSONEN

Het gebruik van de gescheiden bijzetting begon al in de vroege Middeleeuwen, hoewel dat in eerste instantie alleen het hart gold. Het hing samen met de relikwieënverering van heiligen. Vorsten waren door God uitverkoren personen, die daarom ook in kerken of kloosters werden bijgezet. Ook de koningsgraven waren plaatsen van verering en gebed voor heerser en volk; daar vond ook vaak de eedaflegging of inhuldiging van een vorst plaats. Het gebruik van verdeling en aparte bijzetting van lichaam en hart werd nog gevoed door een praktische noodzaak: wanneer een heerser (of legeraanvoerder) op een veldtocht ver van huis sneuvelde, was de repatriëring van het totale lichaam vaak onmogelijk. Om de overledene toch in de nabijheid van zijn onderdanen te kunnen bijzetten, werd het lichaam op de plaats van de dood begraven en werd het hart, dat in feite het wezen van de dode omvatte, naar het vaderland overgebracht. Vaak ook kookte men het vlees van de botten. Het vlees werd ter plekke begraven, de botten konden vervoerd worden. Vooral tijdens de Kruistochten gebeurde het nog al eens dat een heerser onderweg overleed. Zo werden de ingewanden van Louis VIII, in 1226 gestorven op de terugweg van de kruistocht tegen de Albigenzen, in Clermont bijgezet. En de ingewanden van Louis IX († 1270) werden van Tunis naar de kathedraal van Monreale bij Palermo op Sicilië gebracht.

Kapuzinerkirche - Kaisergruft

*Wenen
Augustinerkirche - Herzgruft*

Stephansdom - Herzogsgruft

VERDEEL EN HEERS POLITIEK

Deze praktijk ontwikkelde zich vervolgens, nu op wens van de vorsten, tot een gebruik om geestelijke of politieke redenen, een soort verdeel en heers politiek. Hart en ingewanden werden niet meer op de plaats van overlijden begraven, maar op een plaats die van te voren door de koning was aangewezen. Zo kon hij op meerdere plaatsen 'vereerd' worden, een bepaald klooster bedanken of een bepaald gebied politiek tevreden stellen. En alhoewel het gebruik in 1299 in een bul door paus Bonifatius VIII werd veroordeeld en verboden voor iedere christen. Maar geregeld wist men dispensatie te krijgen. Charles V († 1380) stelde per testament drie begraafplaatsen in: zijn lichaam in Saint-Denis, zijn hart in de kathedraal van Rouen en zijn ingewanden in de abdij van Maubuisson. Nog verder ging de 'verdeling' van Bertrand de Guesclin (1320-1380), de opperrijksmaarschalk van Charles V. De koning had blijkbaar zoveel op met zijn maarschalk, dat hij hem op vier plaatsen liet begraven: zijn botten naast zijn eigen graf in Saint-Denis, zijn hart in de église Saint-Sauveur in Dinan, zijn ingewanden in de église Saint-Laurent in Le Puy en zijn vlees in de (verdwenen) église des Cordeliers in Clermont-Ferrand.

Henri II & Catherine de Medici

*Parijs - Basilique Saint-Denis
Bertrand de Guesclin*

François I & Claude de France

CONSERVERING

In de 15e eeuw stond de kerk niet meer afwijzend tegenover de sectie van een lichaam in het kader van de medicijnenstudie en ook niet meer tegen het wegnemen van hart en ingewanden.

In het tijdperk van de barok en de contrareformatie nam het aantal gescheiden bijzettingen toe, ook onder de hogere geestelijkheid. Het gebeurde vooral in de katholieke landen van Europa, waar ook de verering van de Moeder Gods en het Heilig Hart van Jezus hoogtij vierde.

Wenen - Kaisergruft

Er waren echter ook personen die protesteerden tegen het gescheiden bijgezet worden en die heelhuids begraven wilden worden. Het wegnemen van hart, ingewanden en vaak ook hersenen, tong en ogen had ook te maken met het voor langere tijd conserveren van het lichaam. De balseming met kostbare ingrediënten als kruiden, oliën en bijenwas, die na de verwijdering van de bederfelijke delen plaatsvond had niet tot doel het lichaam voor de eeuwigheid te bewaren. De opbaring op het 'paradebed', de voorbereidingen voor een plechtige uitvaart en het maken van een sarcofaag namen lange tijd in beslag en al die tijd moest het lichaam van de overledene toonbaar blijven. Dat het om een tijdelijke conservering ging, werd bevestigd toen men in het kader van restauratiewerkzaam-

Parijs - Saint Denis

heden in 1988 enige sarcophagen in de Kaisersgruft moest openen. In de vergane houten binnenkisten lag onder goed bewaard gebleven kleding alleen gebeente en stof.

VERNIS

Drolling-Intérieur d'une cuisine

Naast de verzameling van 54 harturnen van Habsburgers in Wenen, was er tot aan de Franse Revolutie in Parijs een verzameling van 45 harten van Bourbons in de église du Val-de-Grâce. Tijdens de Franse Revolutie werden de loden omhulsels en de zilveren urnen omgesmolten tot respectievelijk kogels en geld. Een ingenieuze geest kwam op het idee de harten te verkopen tegen het hoogste bod. De resten werden het eigendom van twee schilders, Saint-Martin en Drolling. Zij wilden graag in het bezit komen van *mummie*: een belangrijke, maar zeer zeldzame stof uit de Oriënt, die je verkreeg na het weken van organen. Als je *mummie* vermengde met olie, verkreeg je een zeer gewaagde vernis.

Ook de harten van Louis XIII en Louis XIV werden uit de église Saint-Paul-Saint-Louis gehaald en kwamen terecht bij schilder

Saint-Martin. Van het hart van de Zonnekoning gebruikte hij een klein beetje, van het hart van Louis XIII niets. De restanten gaf hij later terug aan Louis XVIII, die hem beloofde met een tabaksdoos. Drolling had minder scrupules, vermaalde en gebruikte de twaalf harten die hij had verworven en liet er helemaal niets van over ... of toch wel? In het museum van de Schone Kunsten in Strasbourg hangt een schilderij met de titel *Intérieur d'une cuisine*, waarvan het vernis wel eens iets te maken zou kunnen hebben met harten van prinses en prinsessen, want waarom zou Louis XVIII dit schilderij destijds hebben gekocht? Wat er is overgebleven van de harten van de Bourbons, staat nu in cardiotafelen (harturnen) in de crypte van de basiliek Saint-Denis in Parijs.

VOORBEELDEN

Het gebruik van de gescheiden bijzetting, maar dan vooral van lichaam en hart, werd ook later nog wel eens gepraktiseerd. Enkele voorbeelden.

Napoleon I & Napoleon II

Napoleon I

Napoleon (1769-1821) had aan zijn adjudant generaal Henri Bertrand de wens geuit, dat men na zijn dood zijn hart, geconserveerd in ethylalcohol, naar zijn echtgenote Marie-Louise in Parma zou brengen: 'Zeg tegen haar dat ik haar teder bemind heb en nooit ben opgehouden haar te beminnen'. Marie-Louise wees echter dit aandenken aan haar dode man af. De urnen met zijn hart en ingewanden zijn later aan zijn voeten in de kist(en) geplaatst, waarin hij werd bijgezet in de Dôme des Invalides.

Zijn zoon Napoleon II (1811-1832), die met zijn (Habsburgse) moeder Marie-Louise van Oostenrijk naar Wenen was verhuisd, stierf daar jong en werd in de gebruikelijke drie delen als Habsburger begraven. Als cadeautje schonk Hitler in 1940 zijn stoffelijke resten aan

Napoleon II

Frankrijk, waar hij bij zijn vader werd bijgezet in de crypte van de Dôme des Invalides. Zijn hart en ingewanden bleven echter in Wenen achter. Het hart bevindt zich in urn 42 in de Herzgruft van de Augustinerkirche en zijn ingewanden worden in urn 76 van de Herzogsgruft onder de Stephansdom bewaard.

Frédéric Chopin

Parijs-Père Lachaise

Frédéric Chopin (1810-1849) werd geboren in Polen, maar week in 1830 uit naar Parijs. Hij was een romantisch componist van vooral pianomuziek. Omdat hij bang was voor de schijndood, liet hij na zijn dood zijn hart uit zijn lichaam halen; het hart ging naar de Heilig Hartkerk in Warschau. Zelf werd hij begraven in Parijs op Père Lachaise in een deel Poolse aarde die hij op 21-jarige leeftijd in een koffer uit Polen had meegebracht.

Het beeld *Euterpe, muse de la Musique* op het graf van Chopin is van Jean-Baptist Clésinger (1814-1883), een schoonzoon van George Sand, met wie Chopin een verhouding heeft gehad. De muze houdt een gebroken luit in haar handen; op de voorkant van het grafmonument is Chopin in reliëf afgebeeld.

Warschau-H. Hartkerk

Jacques-Louis David

Brussel - Evere

Jacques-Louis David (1748-1825), schilder van historische taferelen, was de belangrijkste vertegenwoordiger van het neoclassicisme. Hij was o.a. de schilder van *De dood van Marat*. Van 1799-1815 was hij in dienst van Napoleon, maar hij werd in 1816 verbannen, waarna hij zich in Brussel vestigde.

Hij werd eerst begraven in de Sint-Michiël en Sint-Goedelekerk in Brussel in afwachting van een eventuele repatriëring en later begraven op begraafplaats Evere in Brussel. Het hart van David werd begraven op begraafplaats Père-Lachaise in Parijs.

Parijs - Père Lachaise